Hz.Ali(a.s)ve Hakları

Hz.Ali'ye Göre İmam ve Halkın Karşılıklı Hak ve Vazifeleri

Nasır Mekarim Şirazi

Mü'minlerin emiri Ali (a.s) hakkı hikmetli sözleriyle Nehc-ul Belağa'nın bir çok yerinde açıklamıştır.

Hazretin hak konusundaki nuranî cümlelerinden ilki şöyledir:

"Hak beyan ve nitelendirme hususunda her şeyin en genişi, ama amel hususunda her şeyin en darıdır."

Yani hakkı söylemek kolay, hakla amel etmek ise çok zordur.

Muttakilerin mevlası Ali (a.s)'ın hak konusunda beyan ettiği ikinci cümle ise hak ve görev birlikteliği meselesidir. Yani hakkın olduğu yerde vazife ve vazifenin olduğu yerde de hak vardır.

Başka bir tabirle her nerede insanın bir hakkı varsa onun üzerinde de bir hak vardır ve her nerede bir hak borçluysa bir hakta alacaklıdır. Yani hak her zaman iki yönlüdür. Hiçbir yerde tek yönlü hak mevcut değildir.

Hatta insanlar üzerinde en yüce haklara sahip olan Allah bile kendi hakları karşısında insanların da Allah üzerinde bir takım hakları vardır. Hidayet hakkı, eğitim hakkı, peygamberleri gönderme hakkı, semavi kitapları indirme hakkı gibi.

Bu ikinci cümle Nehc'ül-Belağa, 216. Hutbede oldukça kısa ama çok ilginç özet ve derin bir ifadeyle şu şekilde yer almıştır:

“Hiç kimse için başkası üzerine bir hak cari olmadıkça kendisi üzerine hak cari olmaz. Yine, kendi üzerine bir hak cari olmadıkça da başkasının üzerine hak cari olmaz.”

Bu da yukarıda sözünü ettiğimiz hak ve görev birlikteliğinin ve ayrılmazlığının bir başka tabiridir.

Benim çocuğum üzerinde bir hakkım var ve onun karşısında da bir sorumluluğa sahibim. Çocuğumun da benim üzerinde bir hakkı vardır ve buna karşılık benim karşımda da bir görevi vardır.

Aynı şekilde İmam’ın ümmet üzerinde bir hakkı vardır ve sahip olduğu bu hakka karşılık da bir görevi vardır. Ümmetin İmam karşısında bir hakkı vardır ve bu haklarına karşılık da bir takım görevleri vardır. Hak hususunda ifade ettiğimiz bu iki cümle Nehc’ül-Belağa’da yer almıştır.

Şimdi de Nehc’ül-Belaga’nın ışığında imamet ve rehberlik felsefesi hususunda bazı konuları ele almaya çalışalım:

Nehc-ul Belağa'ya göre rehberin varlığının beş felsefesi vardır. (elbette bu felsefe beş ile sınırlı değildir.)

1. Bir milletin dayanak istemesi ve bu dayanağın da rehber olmaksızın mümkün olmamasıdır.

2. Bir milletin sadece programları uyumlu ve safları bir olduğu takdirde muzaffer olmasıdır. Bu da rehber olmaksızın mümkün değildir.

3. Rehberin hareket, çaba ve uğraşlara bir boyut ve yön kazandırmasıdır. Elbette bu vahdet meselesinden ayrı bir husustur. Bu üç hususu Hz. Ali’nin Şıkşıkiye hutbesinde buyurduğu kısa cümleden istifade ederek açıklamak mümkündür. Hz. Ali orada şöyle buyurmuştur:

“Hilafet hususundaki yerim değirmen taşının mili gibidir.”

Bu tabir oldukça güzel bir tabirdir. Zira değirmen taşının bin bir ayıbı ve kusuru olabilir. Ama bu kusurlar dönmesine ve çalışmasına engel değildir. Ama eğer bir hareketi için bir dayanak ve eksen olan ortasındaki mil olmadığı takdirde değirmen taşı bir an bile olsun dönemez.

Bir toplumda rehberin yeri taşı döndüren o sabit ve muhkem mildir ve o taşa bir yön, uyumlu dönüş ve tek düzelik kazandırmaktadır. Dolayısıyla bir toplumun da bir dayanağı olması, olaylarda bir üssünün bulunması ve hareketinde bir birlik ve hedefinin bulunması bir rehberin varlığını gerektirir.

Hz. Ali Şıkşıkıye hutbesinde başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: “Sel benden cari olur.” Burada da İmam kendi varlığını bir dağa benzetmektedir ki üzerine yağmur yağmakta ve yağmur suları dağlardan boşalarak vadilere doğru akmakta, tekbir yöne doğru hareket etmektedir.

Yani yine rehberin çabalara ve hareketlere yön kazandırma olayına işaret etmiştir.

4. Rehberin varlığının dördüncü felsefesi ise ümmete bilinç ve bir bakış açısı kazandırmaktır.

5. Rehberin varlığının beşinci felsefesi ise örnek oluşudur. Ali (a.s), Osman b. Huneyf’e yazdığı meşhur mektubunda bu iki felsefeye işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

“Her uyanın kendisine uyduğu ve ilminin nuruyla nurlandığı bir imamı vardır.”

Yani Ey Basra valisi Osman b. Huneyf bil ki her uyan insanın bir önderi vardır ve bu önderinden faydalanmaktadır. İlk etapta onun ilminden faydalanmaktadır.

İmam ve rehber kendisine uyana bir bakış açısı ve bilinç aşılamaktadır. Ayrıca da tüm hususlarda kendisine uyanlar için bir örnek oluşturmaktadır. Buraya kadar yazılan cümlelerden özet olarak rehberin varlık felsefesini anlamak mümkündür.

Bu hususta biri Peygamber (s.a.a) zamanından ve diğeri de kendi zamanımızdan olmak üzere iki örnek vermek mümkündür:

Cahiliye döneminde Araplar görünürde her şeyden yoksun idiler. Ama gerçekte ve potansiyel olarak her şeye sahip idiler. Sadece önderleri ve layık rehberleri yoktu.

Peygamber-i Ekrem (s.a.a) kıyam ederek, Allah’ın emriyle rehberlik makamını üstlendi. Değirmen taşının ortasındaki mili gibi eksen ve dayanak oldu. Halkı harekete geçirdi, aralarında

uyum sağladı, örnek oldu ve bilinç kazandırdı.

Her şeyden mahrum olan cahiliye dönemi Arapları, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) sayesinde her şeye sahip oldular ve bütün dünyaya örnek oldular.

Kendi zamanımızdan vereceğimiz örneğe gelince: Bizler de iğrenç şah rejimi zamanında her şeyden mahrumduk. Bağımsızlığımız, özgürlüğümüz, şahsiyetimiz, evrensel saygınlığımız, hareketimiz, gayretlerimiz, dinimiz ve imanımız oldukça yüzeysel ve sınırlıydı.

Ama her şeye bil kuvve olarak sahip idik. Bütün bu çabalara ve uğraşlara uyum sağlayan, aynileştiren, bakış açısı kazandıran ve örnek teşkil eden bir öndere sahip olunca, bu önder bizleri cahili şah döneminden kurtararak devrimci ve ilerici bir aşamaya getirdi.

Rehber vasıtasıyla ülkemizde böylesine kapsamlı bir değişim gerçekleşti. Bütün bu anlattıklarımız, şimdi söz konusu edeceğimiz konu için bir önsöz niteliğinde idi.

Rehberin görevleri, insanların hakları, insanların görevleri veya önderin hakları hususunda, Nehc'ül Belağa'ya başvurduğumuzda Hz. Ali (a.s)'ın bir rehber için on önemli görevi tayin ettiğini görmekteyiz. Yine ümmet ve takipçileri için de beş görev tayin etmiştir. Şimdi bu hususları kısaca açıklayalım.

Hz. Ali (a.s) rehberin görevi hususunda önce şöyle buyurmaktadır:

"Rehber kendini öyle yetiştirmelidir ki mevki ve makam onu sarsmamalı, değiştirmemeli, gururlandırmamalı ve şahsiyetini değişime uğratmamalıdır."

Ali (a.s) bu sözleri ordu komutanına yazmış ve şöyle buyurmuştur:

"Bu mektup Allah'ın kulu, Müminlerin emiri Ali b. Ebi Talib'den sınırdaki komutanlara gönderdiği mektuptur."

Burada Hz. Ali kendisini Allah'ın kulu diye adlandırmıştır. O kadar mevki ve makam onda bir gurur icat etmemiş ve kendisini Allah'ın kulu olarak adlandırmakla övünmüştür.

Ardından da resmi bir lakap olarak “müminlerin emiri” lakabını kullanmıştır. İmam, sınırlardaki askerlerine ve komutanlarına göndermiş olduğu bu mektubunda ayrıca şöyle buyurmaktadır:

“Valinin üzerindeki ilk hak elde ettiği makamla değişmemesidir. Aksine kudret açısından nimetlere erdikçe Allah’ın kullarına daha da yakınlaşmalı ve kardeşlerine sevgisi artmalıdır.”

Yani ilahi bir rehberde kudret ve Allah’ın kullarına karşı muhabbet doğrudan orantılıdır. Biri artınca diğeri de artmalıdır. Ama öyle insanlar var ki bir tek yeni elbise giyince, yeni bir ayakkabı alınca veya en küçük bir makama ulaşınca, yolda yürüyüş, konuşma ve bakışları dahi değişmektedir.

Ancak imam ve önder olan kimseye bütün kudretler verilse dahi değişmemelidir. Bu insanlara önder olmanın ilk şartıdır.

İmam Ali (a.s) önder için tayin ettiği ikinci görev ise insanların görüşüne saygı göstermek ve istisnasız her hususta halkla meşveret etmektir. İnsanlar sürekli siyaset sahnelerinde olmalı ve her şeyi meşveret etmelidir.

Üçüncü görev ise sırları gizlememektir. İmam olacak kimse insanlardan çok özel sırlar dışında hiçbir şeyi gizlememelidir. Ali (a.s) gizlenilen sırların da savaş sırları olduğunu beyan etmektedir.

Dördüncü görev ise toplumun haklarını yerine getirme konusunda, ihmalkârlık etmemektir.

Beşinci görev ise insanlar arasında ayrıcalık gözetmemek ve insanları kanun karşısında eşit görmektir. Bu son dört görevin delili ise Hz. Ali’nin şu sözüdür:

"Sizden savaş hali dışında hiçbir işi gizlemediğimi, hüküm konusu dışında hiçbir işi sizlerle paylaşmaktan kaçınmadığımı bilesiniz. Doğru görüp uyguladığım, hak bilip eda ettiğim şeyden başka, hak konusunda benim yanımda eşitsiniz."

Hak üzere olan ilahi bir önder insanlara tüm konuları açıkça söylemelidir. Kendisini halkın efendisi görmemelidir. Her hususta onlarla paylaşmayı bilmelidir.

Daha sonra şöyle buyurmaktadır:

“Ben yargı hükümleri dışında her şeyi sizinle meşveret edeceğim.”

Zira yargıda hakim hüküm verince artık bunu meşveret etmenin bir anlamı yoktur. Hakim kendi teşhisini kesin bir hüküm olarak ortaya koymalıdır. Ama memleket hususunda her şeyi meşveretle yürütmesi ve herkesin eşit haklara sahip olduğuna inanması gerekir.

Hz. Ali (a.s) bu sözü söylemiş ve pratikte de bizlere göstermiştir. Kardeşi Akil’in adalet sınırları dışında kalan dinar ve dirhem isteğine karşılık ateşte kızdırdığı demiri onun eline yaklaştırmakta, kardeş ile yabancılar arasında hak adalet ve beyt’ül-mal hususunda hiçbir farkın olmadığını ispat etmektedir.

Önderin altıncı görevi ise halkın en zayıflarıyla eşit düzeyde olmasıdır. Hz. Ali (a.s) bunu da bir görev olarak hatırlatmaktadır.

“Şüphesiz ki Allah-u Teala hak imamlarına kendilerini halkın en zayıfları gibi tutmalarını farz kılmıştır ki fakirler fakirliklerinden utanmasınlar, rahatsız olmasınlar.”

Allah-u Teala adil ve gerçek önderlere halkın en zayıfları gibi yaşamalarını ve maddi açıdan onlar gibi olmalarını farz kılmıştır. En sade elbiseleri giymeli, en sade sofralar sermeli, en sade evlerde oturmalıdır.

Bunun nedeni şu şekilde açıklanabilir. Zira fakirlik kısa bir müddet zarfında toplumdan yok edilemeyebilir. Gerçi gerçek İslam toplumunda uzun bir süre fakirlik söz konusu olamaz. Bir an önce fakirlik yok edilmeli, insanların rahatsızlığına neden olmamalıdır.

Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

İmam’ın giydiği elbise ve yaşam tarzı insanların en zayıflarıyla aynı olursa maddi açıdan fakir olanlar utanmaz, aşağılık kompleksine kapılmaz ve rahatsız olmazlar.

Başka bir cümlede ise yine ayni hususta Osman b. Huneyf’e yazdığı mektubunda şöyle buyurmaktadır:

"Bana, Müminlerin Emiri denildikten sonra zamanın kötülüklerinde onlarla ortak olmamaya, sıkıntılı yaşayışlarında onlara örnek olmamaya razı olur muyum?"

Yani müminlerin emiri olan kimse müminlerin dertlerine de ortak olmalı, maddi hayatında onlar ile uyum içinde olmalıdır. Bu da Ali (a.s)'ın mektebinde hak önderlerin halk karşısında taşıdığı sorumluluklardan biridir.

Rehberin yedinci görevi ise insanlarla direkt ilişkisini kesmemesidir. Önder ve imamın bilgi kaynakları sınırlı olmamalıdır. İnsanlar ile sürekli bir ilişkide bulunmanın yanı sıra halkın hiçbir teşrifat söz konusu olmaksızın şikayette bulunma özgürlüğü de olmalıdır.

Bu cümleyi de Hz. Ali (a.s)'ın Malik-i Eşter'e yazdığı (53. Mektup) meşhur mektubunda görmek mümkündür.

"Ey Malik sana tavsiyelerimden biri de şudur ki Misir'a gidince yapacağın ilk iş bir günde veya haftada belli saatler tayin etmen bu saatlerde kapını herkese açman ve başka hiçbir işle uğraşmamandır.

(yani bu günkü tabirle yanında seni meşgul eden bir telefon veya eline verilen ve seni meşgul eden bir mektup olmasın.) Bütün dikkatini halka ver. Kapını aç ve görevlileri kenara it, halkla bir işleri olmasın. Hiçbir teşrifat ve çekinme söz konusu olmasın.

İnsanlar özgürce gelerek sana bildiklerini söylesinler ve böylece bilgi kaynakların sınırlı olmasın. Şikayetlerini özgürce ifade etsinler. Zira ben peygamberden şöyle buyurduğunu duydum: "Zayıflarının kendisine yapılan zulümleri ifade etme hakkı olmayan bir millet asla saadete erişemez."

Önderin sekizinci görevi ise bazı işleri kimseye havale etmeden bizzat kendisinin yapmasıdır. Gerçi rehber tüm işleri bizzat yapma imkanına sahip değildir. Bazı güvendiği kimseler onun adına bir takım şeyleri yapmaktadır. Ama kendisi de bunu kontrol etmelidir. Hz. Ali şöyle buyurmuştur:

"Ey Malik bazı işleri bizzat kendin yap, hiçbir vasıta olmaksızın bizzat yapman gereken işlerden biri de mustazaf halkın işlerine bakmaktır. Bu İslam ülkesinin köşe bucaklarında babaları

cephede ölmüş yetimler, sahipsiz kalmış dullar, işten güçten düşmüş zayıflar ve malul kimseler vardır.

Bu mustazaf grubun sorunlarıyla bizzat ilgilenmeli ve durumlarını göz önünde bulundurmalısın. Bu imamın ümmet karşısındaki görevlerinden biridir."

Rehberin dokuzuncu görevi ise dost ve yakınlarını temiz kalpli kimselerden seçmesidir. Bu da rehberin programlarından biri olmalıdır. Nitekim Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Ey Malik, Mısır'a girince insanların iki grup olduğunu görürsün, halkın çoğu zahmet çeken ve temiz kalpli kimselerdir. Azınlık ise müreffeh, kendini beğenmiş ve refah içinde yaşamaktadır.

Sen ve dostların işte bu zahmet çeken ve temiz kalpli kimselere dayanmalısınız. Zira bunların masrafı ve beyt'ul-maldan beklentileri herkesten azdır. O refah içinde yaşayan azınlık ise kendini beğendiğinden ne savaş meydanına asker gönderir, ne zorluklarda seni savunur ve hem de herkesten daha çok beklentisi vardır.

"Dinin direği olan, İslam cemaatini oluşturan, düşmanlara karşı duran, ümmetin çoğunluğu olan halkı sevmeli ve onlara meyletmelisin."

İmam'ın onuncu görevi ise programlarında örnek olmasıdır. Yani emir ettiği her şeyle önce kendisi amel etmelidir. Nehy ettiği her şeyden de önce kendisi sakınmalıdır. Sadece sözle değil ameliyle konuşmalıdır. Hz. Ali şöyle buyurmaktadır:

"Ey insanlar, ben sizleri davet ettiğim her itaate önce kendim icabet ettim. Ve sizi nehyettiğim her kötülükten önce kendim sakındım."

Yani ben sizler için bir örnek ve numuneyim. Amel diliyle konuşuyorum. Sözlerim amelimle çelişmemektedir. Eğer bir önder bu sıfatlara sahip olursa toplumda yaratacağı etkiler de açıktır.

Halkın rehber karşısındaki görevleri de Hz. Ali (a.s)'ın sözlerinden kısaca anlaşıldığı üzere şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Kendisine kesin ve tam itaat,

2-Sorumlulukları yerine getirmede gevşek davranmamak,

3-Olaylar deryasına fedakarca dalmak,

4-Nasihat, hayrını isteme, güç, fikir ve düşüncesi ölçüsünce hatırlatmada bulunmak,

5-İşleri rehberin hizmetinde işbirliği ve yardımlaşma şeklinde yerine getirmek.

Hz. Ali (a.s)'ın bu beş şeyi ifade eden sözü ise şudur:

"Üzerinizde olan hakkım ise biatinize vefa göstermeniz, huzurumda ve gıyabımda hayrımı dilemeniz, çağırınca icabet etmeniz ve emrettiğimde itaat etmenizdir."

.Bu konu da oldukça geniş bir konudur ve yerinde incelenmesi gerekir